

ГРИГОРІЙ ВЕРЬОВКА ЯК ФУНДАТОР ПРОФЕСІЙНОГО НАРОДНОГО ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ (ДО ПИТАННЯ НОВАТОРСТВА)

А Проаналізовано мистецтво Державного українського народного хору, його роль у розвитку професійних основ українського народного хорового виконавства, сценічної практики та композиторської вокально-хорової та музично-інструментальної творчості, у становленні фахової хорової освіти та педагогічних засад керівництва народними хоровими колективами. Художньо-естетичні засади діяльності Державного українського народного хору як основоположні чинники творчості професійних та аматорських народних хорових колективів різних регіонів України в сучасному вигляді.

Ключові слова: вокальна школа; народний хор; новаторська діяльність; Григорій Верьовка; мистецтво; професійне хорове виконавство

Актуальність проблеми. У сучасних умовах культурно-мистецького життя в ХХІ ст. специфічні особливості музичного виконавства та сам процес виконавської діяльності галузі народнохорового мистецтва є одним із пріоритетних напрямів сучасного мистецтвознавства та потребує наукового тлумачення. Аналіз незначного обсягу науково-методичної літератури дозволяє виявити певну розгалуженість дослідження аспектів особливостей проблеми. На нинішній день недослідженою залишається сама специфіка діяльності Г. Верьовки, котрий у процесі роботи з Державним Українським народним хором заклав фундаментальні засади функціонування професійних народних хорових колективів, які є актуальними в сучасній виконавській практиці.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Життєвий і творчий шлях Г. Верьовки знайшов своє відображення в ґрунтовних працях авторитетних дослідників – С. Козак, Л. Яценка, А. Лашенка, проте в зазначених джерелах превалює історико-біографічний контекст діяльності Г. Верьовки. Певну наукову цікавість містять публікації присвячені народно хоровому мистецтву України, проте дані публікації висвітлюють лише загальні положення та історичні факти стосовно функціонування колективу та діяльності Г. Верьовки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Наведений вище аналіз досліджень і наявний фактологічний матеріал залишають простір для аналізу та узагальнення основних засад фундаторської діяльності Г. Верьовки у становленні сучасного професійного народного хорового мистецтва.

Мета цієї публікації полягає в дослідженні та узагальненні художньо-естетичних принципів Державного українського народного хору під керівництвом Г. Верьовки.

Викладення основного матеріалу дослідження. Становлення професійного народного хорового мистецтва припадає на буремні роки Великої Вітчизняної війни. Для розкриття складного процесу організації хору та ідейно-концептуальних засад народно-хорового мистецтва важливе значення мають конкретні історичні факти. Так,

після набуття чинності Постанови РНК УРСР від 1943 р. Г. Верьовка одержав від М. Бажана, який обіймав посаду заступника Голови РНК УРСР, таке повідомлення: «Композитору Григорію Гурійовичу Верьовці. Негайно виїжджайте до Харкова для комплектування народного хору» [2, с. 142–143].

Одним із принципових питань на початковому етапі став вибір виконавської манери хору: академічної чи народної. Г. Верьовка приймає рішення про створення українського народного хору з відповідною художньою естетикою, репертуаром, народною манерою виконання, відтворенням національної самобутності української традиційної культури у сценографії, костюмах тощо [2, с. 143].

В архіві Е. Скрипчинської зберігається документ, який можна вважати певною програмою діяльності хору, він дає уявлення про принципи добору співаків, напрями репертуарної політики тощо. Тому вважаємо доцільним детальніше зупинитися на основних позиціях цього документа.

Так, у зазначений період колектив налічував 75 виконавців: хорова група – 42 співаки, оркестр народних інструментів – 20 музикантів, хореографічна група – 13 артистів.

Репетиції народного хору були систематичними і проводилися у приміщенні філармонії, що відзначалась прекрасними акустичними умовами.

Провідними концептуальними засадами діяльності колективу були:

- спірання на українську пісенну культуру у багатоманітності її виявів: пісенно-танцювальний фольклор, народна виконавська манера, українські народні строї тощо;
- синтез хорового співу, музично-інструментального виконавства, хореографії;
- жанрово-стильова різноманітність репертуару;
- спірання на співаків як носіїв виконавської традиції Центральної України;
- культивування народної манери співу.

Це яскраво простежується вже у перших концертних програмах колективу (1944–1945), репертуар яких складався з:

- українських народних пісень, записаних у різних регіонах України;
- циклів історико-патріотичних пісень;
- вокальних творів і солоспівів у супроводі ансамблю народних інструментів;
- інструментальних творів;
- народно-хореографічних композицій;
- сценічної народної дії на сучасну тематику [2, с. 149–150].

Форми виконання відзначалися різноманітністю: хоро-вий спів, сольний та ансамблевий співи, використання жіночого та чоловічого хорового співу, поєднання хорового співу та інструментального звучання ансамблю бандуристів (оркестру народних інструментів) тощо.

Професіоналізація мистецтва народного хорового співу була тісно пов'язана насамперед із фаховими вимогами Г. Верьовки до формування складу хору та добору співаків. Характерними ознаками хорового колективу були: мішаний склад хору з кількісно врівноваженими жіночою та чоловічою групами, наявність солістів. Жіночі та чоловічі голоси були представлені високими та низькими тембрами. Використання жіночих тембрів академічного та народного сопрано сприяло збагаченню палітри хорового звучання світлими яскравими підголосками. Треба зазначити, що Г. Верьовка досить часто використовував тембр альти, що характеризується широким діапазоном та м'яким насиченим звучанням.

Крім мішаного хору, у складі колективу був оркестр народних інструментів. На початковому етапі становлення хорового колективу музичний інструментарій складався з бандур і цимбал, що супроводжували хоровий спів. Поступово з'являлися нові музичні інструменти (сопілки, цимбали, скрипки, баяни тощо), збільшувалася кількість музикантів, які й утворили оркестр народних інструментів, який мав власний оригінальний репертуар. Виходячи з народної виконавської практики та досвіду організації оркестрів українських народних інструментів, оркестрову групу було укомплектовано такими інструментами: бандури, ліра, цимбали, скрипки, басоля, сопілки, бубон тощо. Досить часто використовувався давньоукраїнський музичний інструментарій (най, певні види сопілок, дрімба тощо), який специфічними тембрами підкреслював локальний колорит народнопісенного мелосу.

Г. Верьовка значної уваги надавав розташуванню колективу на сцені, від чого, на його думку, залежали акустичні характеристики співу та художня якість звучання. У результаті експериментів і пошуків було обрано певний порядок розміщення артистів на концертній естраді, а саме: у першому ряду – оркестр народних інструментів, ліворуч від диригента – перші та другі сопрано, за ними – перші й другі тенори; праворуч від диригента розташовувалися перші і другі альти, за ними – баритони й басы [5].

Хоровий колектив виробив індивідуальний виконавський стиль, що набув назви «верьовкинського». Цей стиль ґрунтувався на виконавській народній традиції

своєрідність і неповторність якої полягала в імпровізаційній багатоголосній хоровій фактурі, наявності грудних підголосків, індивідуалізації хорових партій, широкий розспівності, повільних темпах, тембральній насиченості хорового звучання, переважанні підголоскової поліфонії, поєднанні унісонного співу та багатоголосного розспіву.

Цікавим джерелом відомостей про цей колектив є начерки статті Г. Верьовки, що розкриває художні принципи та методи роботи з народним хоровим колективом, основи народного хорознавства тощо. Доцільно охарактеризувати деякі з цих принципів [2, с. 200–210].

Так, Г. Верьовка зазначав, що, організовуючи народний хоровий колектив, треба мати на увазі природне об'єднання співаків за принципом «кутка» чи «ланки», що сприятиме постійному вдосконаленню мистецтва хорового співу, оскільки учасники зспівувалися під час спільної праці.

Г. Верьовка вказує на необхідність дотримуватись у виконанні народних пісень різноманітних діалектів української народної мови, особливостей народного співу, специфіки звуковидобування та тембрального забарвлення. Він підкреслює важливу роль імпровізації як основи багатоголосної хорової фактури української народної пісні, акцентує на сюжетах, народнопоетичних засобах, логічних і словесних наголосах, що впливають на розкриття образно-художнього змісту пісні.

Заслужують на увагу зауваження Г. Верьовки про інтонування опорних звуків мелодії, вимову голосних і приголосних, відчуття тональності, що підкреслює індивідуальний виконавський стиль хорового колективу.

Одним із важливих компонентів звукоутворення, на думку Г. Верьовки, є дихання (мішане, або ланцюгове). Засвоєння відповідних типів дихання сприяло вдосконаленню хорового співу, логіці вокального фразування, досягненню довшої музичної форми, як наприклад, при виконанні відомої української народної пісні «Ой, хмелю мій, хмелю».

Г. Верьовка звертає увагу керівників хору на особливу роль темпу, на осмислене використання тембрів, тісно пов'язаних із художнім змістом і характером народної пісні. На думку диригента, зміна характеру виконання пісні призводить до зміни тембрального забарвлення.

Основою виконавського стилю є підголосково-поліфонічне багатоголосся. Цьому сприяло й те, що співаки досконало володіли прийомами багатоголосного розспіву, були носіями виконавських пісенних традицій свого регіону. Аналізуючи особливості «верьовкинського» стилю, О. Бенч-Шокало характеризує цей стиль як адекватно народний, указує на загальну орієнтацію українських професійних народних хорових колективів на цей виконавський стереотип, пояснюючи це тим, що перед колективом було поставлене завдання стати «репрезентатором усіх різноманітних пісенних ареалів» [1, с. 13].

Цілеспрямоване впровадження Г. Верьовкою власних художніх принципів сприяло професіоналізації україн-

ського народного хорового мистецтва, вдосконаленню виконавської майстерності співаків, індивідуалізації виконавського стилю [4].

Основу репертуару хору складав багатоманітний за жанрово-стильовими ознаками фольклорний репертуар. О. Бенч-Шокало зазначає, що хор виконував народнопісенний матеріал у композиторському опрацюванні, стиль виконання народних пісень ґрунтувався на виконавській традиції центрального регіону України [1].

Добираючи репертуар, Г. Верьовка дотримувався певних принципів: «...треба вчитись від народу, нову пісню приносить на свою вулицю один із співаків. Потім вона стає надбанням усіх хористів» [2, с. 204]. Він надавав важливого значення історії виникнення та побутування народної пісні, жанровій своєрідності народної пісні (історична, побутова, обрядова), типам фактури (гармонічна, поліфонічна), видам підголосків (фальцетний, грудний) тощо.

Особливе місце в репертуарі хорового колективу посідають обробка та аранжування українських народних пісень, здійснені Г. Верьовкою, у яких спостерігаємо глибоке відчуття композитором природи українського мелосу, особливостей мелодичного голосоведення, ладової специфіки. Г. Верьовка використовує в обробках заспів низького жіночого голосу, що характерно для жанру української ліричної пісні, чергування двоголосся з унісонами, октавни розгалуження, паралелізми квінт, терцій, трізвуків, як наприклад, у піснях «Деся поїхав син», «Ой як стало зелено», «Шахтарочка» тощо. У поліфонічних обробках Г. Верьовка вдається до гуртових «підхватів», підголосків типу «виводчик» і «горяк», імпровізаційних розспівів основного наспіву з поступовим розгалуженням на два, три, чотири і більше голосів і з епізодичним злиттям в унісон, як наприклад, у піснях «Туман яром, туман долиною», «Чи ти чула, молода дівчина», що притаманно народній виконавській традиції Центральної України.

У жанрі жартівливо-танцювальної пісні композитор органічно поєднує елементи підголоскового стилю з акордово-поліфонічним або акордово-гармонічним викладом («І шумить, і гуде», «Вийшли в поле косарі»). Низка обробок українських народних пісень є розгорнутими драматичними сценами, в яких застосовуються елементи театралізованої гри, сюжетний розвиток («Чи це тії чоботи», «Жито, мати») [5].

Своє розуміння специфіки української народної пісні Г. Верьовка переносить і на власну вокально-хорову творчість, використовуючи в хорових партитурах характерні композиційні ознаки українських народних багатоголосних пісень, заспиви, хорові розспиви та інтонаційно-ладовий розвиток основного наспіву (як наприклад, «Ой чого ти, земле, молодіти стала», слова народні, «Пісні про Волго-Дон», слова Г. Верьовки).

Розвиваючи традиції хорової обробки М. Леонтовича, М. Лисенка, К. Стеценка, Г. Верьовка застосовує принцип варіаційного фактурно-гармонічного розвитку, прийоми

поліфонічно-підголоскової техніки, елементи тембральної поліфонії. У творчому доробку композитора чільне місце належить жанру кантати, що характеризується масштабністю, поєднанням мішаного хору, солістів, оркестру народних інструментів (кантата «Ми ковали своєї долі» на вірші П. Тичини). Хорова фактура витримана в традиції «академічного» чотириголосся з органічним «вплетенням» поліфонічних епізодів і підголосків виводчиків. Відтворення характерних особливостей української ліричної пісні – романсу (виразної мелодичної лінії, традиційних гармонічних зворотів, відкритих кадансів тощо) простежується в диптиху на вірші П. Тичини «Деся на дні мого серця», «Прощання», присвяченому Е. Скрипчинській.

Отже, аналіз композиторського доробку Г. Верьовки свідчить про тяжіння композитора до масштабних вокально-хорових творів, для яких характерним є синтез поезії та музики, збагачення поетичної образності засобами вокального мовлення та хорового співу. Спирання на український музичний фольклор, народну виконавську традицію та академічну традицію обробки фольклорного мелосу є провідними ознаками композиторського стилю Г. Верьовки.

Треба підкреслити визначну роль Державного українського народного хору під керівництвом Г. Верьовки для розвитку професійного народного хорового мистецтва, для формування репертуарної політики та популяризації високохудожніх зразків українського пісенного фольклору та оригінальних вокально-хорових творів сучасних композиторів, для становлення художньо-естетичних засад і наукових основ українського народного хорового виконавства, для розвитку народної хорової освіти та хорознавства тощо. Важлива роль у реалізації творчих задумів Г. Верьовки відіграли його однодумці – хормейстер В. Суржа, керівник оркестру народних інструментів Я. Орлов, керівник танцювальної групи О. Шильонк [4].

Про визнання на державному рівні діяльності хорового колективу, очолюваного Г. Верьовкою, свідчать численні нагороди. Його було нагороджено орденом Леніна, орденом Трудового Червоного прапора, а також присвоєно почесне звання заслуженого діяча мистецтв УРСР, народного артиста УРСР.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, мистецькі досягнення хорового колективу були значною мірою пов'язані з реалізацією художніх задумів і творчих принципів Г. Верьовки – талановитого, досвідченого хормейстера, диригента, композитора, дослідника українського музичного фольклору. Узагальнюючи ці принципи, треба назвати серед них такі: спирання на традиції народного гуртового співу та носіїв цієї традиції, відчуття імпровізаційної природи українського народного мелосу, культивування багатоголосного розспіву, збагачення хорового співу стильовими засобами музично-інструментального та хореографічного мистецтва, застосування елементів театралізації, сценографії, усвідомлення хору як художньої цілісності.

Перспективи подальших розвідок. Із діяльністю Державного українського народного хору під керівництвом Г. Верьовки тісно пов'язані розвиток і піднесення професійного народного хорового мистецтва та й загалом хорової культури в Україні. Фундаментальні засади професійного народного хорового мистецтва впроваджені Г. Верьовкою на нинішній день залишаються актуальними та знаходять відображення в діяльності хорових колективів сучасності, виходячи з цього зазначені специфічні традиції потребують належного аналізу, збереження та відтворення в сучасних аспектах побутування народно хорової виконавської традиції.

Скопцова Е. М. Григорий Верёвка как фундатор профессионального народного хорового искусства Украины (к вопросу новаторства).

А *Анализируется искусство Государственного украинского народного хора, его роль в развитии профессиональных основ украинского народного хорового исполнительства, сценической практики и композиторского вокально-хорового и музыкально-инструментального творчества, в становлении профессионального хорового образования и педагогических основ руководства народными хоровыми коллективами. Художественно-эстетические основы деятельности Государственного украинского народного хора как основополагающие факторы творчества профессиональных и любительских народных хоровых коллективов разных регионов Украины в современном виде.*

Ключевые слова: народный хор; новаторская деятельность; Григорий Верёвка; искусство; профессиональное хоровое исполнительство

Skoptsova O. M. Hryhoriy Veryovka as the Founder of Professional National Choral Art of Ukraine (to the question of innovation).

S *The paper analyzes the art of the State Ukrainian folk Choir, its role in the development of professional foundations of Ukrainian folk choral performance, stage practice and composer vocal-choral and musical and instrumental creativity, in the formation of professional choral education and pedagogical principles of management by folk choir groups. The artistic and aesthetic principles of the activity of the State Ukrainian folk choir as the main factors of creativity of professional and amateur folk choir collectives of different regions of Ukraine in the modern form.*

Key words: folk choir; innovative activity; Hryhoriy Veryovka; art; professional choral performance

📖 Список використаних джерел

1. Бенч-Шокало О. Г. Український хоровий спів. Актуалізація звичаєвої традиції: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Ред. ж-лу «Український Світ», 2002. 440 с.: фотоіл.
2. Козак С. Д. Григорій Верьовка: біограф. повість. Київ: Молодь, 1981. 232 с. (Уславлені імена: Сер. біогр. творів; Вип. 51).
3. Лашенко А. П. Хоровая культура: аспекты изучения и развития. Киев: Муз. Україна, 1989. 134 с.
4. Ященко Л. І. Григорій Гурійович Верьовка: нариси про життя і творчість. Київ: Мистецтво, 1963. 63 с.
5. Ященко Л. І. Українське народне багатоголосся / АН УРСР; Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії; М. М. Гордійчук (відп. ред.). Київ: Вид-во АН УРСР, 1962. 236 с.

*Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 30.04.2018*